

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יט, תשכ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

[1866], עמ' 192 ב'; ; במכתבו של י"ל פרנקל מרוסיה :
אף כי ... בכל זאת (שם, עמ' 43) ; במכתבו של א"ה הרכבי
מפטרסבורג : אם כי ... בכל זאת ... (שם, עמ' 363) ;
ובמכתבו של ב' ברשא מבירוט : וגם ... ובכל זאת ... (שם,
עמ' 100).

לשימושי הצירוף כביטוי של ויתור בעברית המודרנית
תספיק הדוגמה הבאה, שכן רווח הוא בכל סוגי הכתיבה.
א' אבן-שושן רושם במילונו, ערך כל, מובאה זו מביאליק :
לא ידי עצבוכן ... לא כחי פזרתי בזה ... ובכל זאת יקרתם
לי, שדות (בשדה) ¹⁶.

מ א י ר ש ל י

על ה"יישום" ועל ה"השלכה"

חידושים מיותרים ומזיקים

בידוע הוא, שאוצר לשוננו אין בו כדי לפרנס כל
צרכיה הלשוניים של מדינה בימינו, ושקביעת מונחים למושגים,
שאינ לנו כנגדם בלשון המסורה, היא צורך חיוני. זה היה גם
אחד המניעים להקמת האקדמיה ללשון העברית, שעם תפקידיה
וסמכויותיה לפי החוק נמנית גם קביעת מונחים, והיא

16. כל הדוגמות, שרשם י' כנעני במילונו, ערך כל (מהמקרא

מרש"י ומביאליק) כבר נידונו בפנים.

מקדישה חלק רב מזמנה לתפקיד זה, המתמלא בשתי עשרות ועדות, של חבריה ושל מומחים למקצועות. מדרך הטבע הוא, שאין ידה משגת להיענות לדרישה במלוא היקפה, וודאי לא לצורכי יחידים, שהשעה דוחקת להם לרגל מלאכתם, או שאינם רואים חובה לפנות אליה. ואנו עדים לחידושי מונחים רבים של יחידים, מהם שנתקבלו בציבור, ומהם שנדחו. יש כחידושו, מדעת או שלא מדעת, מונח למושג שכבר קבעה לו האקדמיה מונח אחר המחייב, כידוע, את מוסדות המדינה ורשויותיה. כך, למשל, קבעה למושג *reshipment* את המונח *שִׁטְעוֹן*, כלומר טעינה שנית, העברת מטען שבדרך מאנייה לאנייה או לרכבת וכדומה. ומונח זה מקובל ביני המכס ועל עובדיו; והנה, באחד העיתונים נאמר לענין זה "שינוע", אף שאינו מביע מושג זה כדיוקו. הוא הדין במושג *in bulk* לענין מטענים, שקבעה לו את המונח *בְּצוּבֵר*, כלומר שאינו ארוז אלא מצוּבֵר לערמה, ויש מי שגורס דווקא "בתפורה", כלומר רואה משום מה את המטען כמפוזר.

בדרך כלל, אין האקדמיה מטפלת בחידוש שאין אחריותה עליו, אלא אם ראתה שעצם ברייתו או צורתו היא פגיעה בלשון או מכשול על דרך התפתחותה. והרבה דוגמאות לחיזיון זה של חידוש ללא הכרח ושלא כדין, אם מטעות בלשון העברית ואם ממיעה בלשון הלועזית, וכבר צווחו על כך קודמים רבים. תבוא כאן דוגמה אחת אחרונה וטיפוסית ביותר:

חידוש שצץ אי-שם לפני שנים לא מעטות ונפסל באקדמיה לפני שבע שנים וכאילו שקע, חזר עתה ופשט.

ואין לך עיתון או נאום, שאין בו אותו חידוש באחת מצורותיו
הדקדוקית — לִישׁוֹן, יִישׁוּמוּ, יִישׁוּמוּ יִישׁוּמוּ, מִיוֹשֵׁם, וכו'. המחדש
לא טרח לפרש משמעו, אך הדבר לא מנע שיהיו הכול
מגלגלים בו, כעניינו ושלא כעניינו.

מסתבר מעניינו, שהוא תרגום מחודש לפועל
הוותיק apply ולשם הפועל application, שיש להם כתריסר
משמעים, מהם קרובים ומהם מרוחקים, ובכל אחד מהם אין
הוא אלא מלה נרדפת למלים אנגליות אחרות. «תרגום
מחודש» — משום שסופרים והוגים עבריים נזקקו למושג
כללי זה כל ימי הלשון העברית החדשה, ולא חשו שהם
חסרים ביטויים עבריים למיצוי כל משמעיו בתכלית הבהירות,
כגון: להשתמש בניסיון, בידע, בשיטה, ביכולת וכו' —
שנרכשו עד היום — למטרה פלונית או למבצע פלוני; או
לנצל, להקדיש, לסגל, להתאים את כל אלה לאותה מטרה
או מבצע; או להחיל שיטה, חוק או כלל פלוני על עניין
פלוני — הכול לפי הנושא הנדון, וכמוהם — שמות הפועל:
שימוש, השתמשות, ניצול, החלה (התוצאה — תחולה) וכל
השאר. עתים אין צורך בכלל לתרגם מלה זו דווקא, כיוון
שהרעיון ניתן להבעה בצירופי לשון אחרים ובדרך נאה יותר.
אף האנגלים עצמם נוקטים לפעמים מלה נרדפת לאותו
ענין, כגון employ, use. כלום חייבים אנו במתן מלה עברית
כנגד כל הנרדפים שבאנגלית? הגרמנים מסתפקים, כמונו,
בביטויים gebrauchen, verwenden, anwenden, verwerten.
הרוסים מסתפקים במלים 'upotrebljat', 'primenjat', 'prilagat'.
ולא בלבד שאין כאן צורך בחידוש — יש נזק

בחידוש, בזק חמור מאוד. מונח חדש זה סופו שלומדי עברית וקהל דובריה וכותביה משתמשים בו בלבד, משום חידושו, גם בהקשרים, שאין להשתמש בו אלא דווקא במלים שהובאו לעיל. הרי שגרמנו להם שימחקו מן המילון העברי החי שבפיהם כחצי תריסר מלים. הם גם עתידים להשתמש במלה חדשה זו לכל שאר משמעיו האנגליים של פועל זה. דבר שהמחדש לא רצה בו כלל.

דוגמה להתפתחות כזאת ראינו בשימוש הנרחב שניתן כיום למלת השלכה, מלה עברית, ששימשה בתחילה לענין טכני מסוים. אך משהוציאה מתחומה הראשון והסיטוה לשטחים אחרים, מיד כל העיתונים והנאומים נתמלאו „השלכות” במקום שהורגלנו לראות השפעות, תוצאות, אותות וכדומה. מלים כשרות אלה שוב אינן קיימות גם במקום שדווקא הן הן הנדרשות. כלום האמירה ש„סגירת התעלה יש לה השלכה על מחירי הובלה” היא מדויקת וממצה יותר מן המלה השפעה, או מן הביטוי „יש לה תוצאות” או „אותות ניכרים” במחירי הובלה?

והנה כבר מבשילים גם פירותיו של יישוב. רב ישיש, גדול בישראל, הטוען כנגד המבקשים לבנות בית תפילה בהר הבית במקום שעמד המקדש, שואל: „כיצד ייבטחו המידות המוזכרות בכתובים?” — כלומר, כיצד נשתמש (או נסתייע) באותן מידות. וסופר תלמיד חכם אחר אומר: „משום חשש... שאין ליישמו על תנועה ציבורית”. בעברית: שאין להעלותו, שאין לו מקום, שאין לחשוש ממנו לגבי תנועה ציבורית. וסופר ותיק אחר קורא אותו „ליישוב

יכולתנו"; בעברית ישנה — "לשימוש ביכולתנו", לניצולה, להפעלתה ועוד. כולם אישים שידעו להביע רעיון זה, וזדאי גם הביעוהו לא אחת, בעברית טובה ויפה, לפני שהגיע אליהם החידוש הגואל ייִשום.

ואם אלה כך, מה יעשו כלכלנים, סוציולוגים ופקידים בכירים, שמתוך כתיבתם אתה רואה, שידיעתם בעברית ובתחבירה מועטת, וכל כולה חיקוי לשון לועזית? והרי לפניך מחרוזת של פסוקים עבריים מודרניים: "מסגרת ממלכתית שהיא אמצעי ליישום המטרות"; "יסודותיה (של הנאמנות) נחשפו במלחמה האחרונה... ויש ליישום למיטב הסגולות ביחסי ציבור" — שני פסוקים, המעידים שכותבם נותן למלה זו פירוש משלו. "יישום השיטה להבנת הבעיה" (כותרת בעיתון); "עקרונות נעלים ללא סיכוי יישום", "המאבק נגד ערבוב הרשויות במדינה חדל להיות ישים לחלוטין"; "המסמך יתפרסם כהצעה ליישום ניסיוני". כזאת עשה הישום לשאינם יודעים עברית. ואף אנו לא נאמר עוד "פיסיקה שימושית" אלא "פיסיקה מיושמת" או "יישומית" — זה יפה יותר, מדויק יותר...

האקדמיה פסלה חידוש זה מכמה טעמים: א) אין בו צורך, כיוון שיש לה לעברית לעניין זה ביטויים (משלה; ב) ישם הוא שורש בדוי, שאין לו אחיזה של ממש בלשון העברית; ג) מונח זה כתרגום יחיד כללי למלה הלועזית המבוקשת עתיד לדחוק מן הלשון שורה של מלים עבריות חיות וכשרות.

ואכן הגיסיון הוכיח, שחזות זו מתקיימת, כעדותן של

המובאות לעיל. נמצא, פגיעתם של חידושים מעין
אלה קשה מכל סילופי הלשון הבאים עלינו בעקבות
הגלויות המתכנסות. שם יש לך עניין עם שוגגים, המבקשים
לימוד ומוכנים לקבל עולו, ואם נרצה — שיבושם יצא
מאליו. ואילו כאן נגדעים בהלם אחד, ומדעת, ענפים וגזעים
מן הלשון כדי לפנות מקום לצמחי-נייר, בלי ריח ונוי וללא
אחיזה בנוף.

ראובן מירקין

להשלמת החסר במילונים *

(המשך)

אחות (תרצ"ט)

"שלמה ברבי יצחק החבר בן מאיר גאון. שם זה, התחום
בפיוט הבא, ראוי שיוזכר כאן, סמוך לר' משה בירבי
יצחק שבפרק הקודם, מחשש אֲחָהוּת שביניהם" (מנחם
זולאי, לתולדות הפיוט בארץ ישראל, "ידיעות המכון
לחקר השירה העברית בירושלים", כרך חמישי, עמ'
קע"ה).

* במדור זה ננסה להגיע אל עדויותיהם הקדומות ביותר של
מלים, צירופים, צורות, הוראות ושימושים, החסרים במילונים, או
הבאים בהם בלא עדות מפורשת מן הספרות, או המובאים בשם